

Przegląd Badań Edukacyjnych Educational Studies Review

ISSN 1895-4308
nr 34 (2021), s. 133–150

Ditta Baczała

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2761-2897>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Polska

e-mail: Ditta.Baczala@umk.pl

Zastosowanie metody Photovoice w badaniach z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną

Application of the Photovoice Method in Research Involving People with Intellectual Disabilities

<http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2021.023>

Abstract

The Photovoice method of participatory research with people with intellectual disabilities is new in Poland. This paper, through a literature review, presents this method and the importance of participatory research with the active participation of people with intellectual disabilities. Research in the social sciences and health sciences using participatory research and the Photovoice method, by empowering people with intellectual disabilities and making them a co-participant in the exploration by the human rights-based model of disability, provides data hitherto difficult to obtain. Potential areas of research with the use of Photovoice were also indicated, allowing for the unconventional transfer of meanings given to reality.

Keywords: Photovoice, intellectual disability, a human rights-based model of disability, participatory research.

Niepełnosprawność intelektualna – obraz osoby dyskryminowanej

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną są w Polsce grupą dyskryminowaną i ekskludowaną społecznie, czego źródłem są polskie akty prawne, np. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (art. 9 § 1 – zakaz zawierania małżeństw przez tę grupę) oraz Kodeks cywilny (art. 13 i art. 16 – instytucja ubezwłasnowolnienia, stosowana najczęściej właśnie wobec tej grupy) (por. Duś, 2016; Kędziora, 2012). W 2012 roku Polska ratyfikowała Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych¹, ale nie dostosowała swoich regulacji prawnych do jej założeń. W Polsce osoby z niepełnosprawnością intelektualną nadal nie mogą wstępować w związek małżeński, a stosowana wobec nich instytucja ubezwłasnowolnienia jest ingerencją w dziedzinę cywilnych praw człowieka i w przypadku ubezwłasnowolnienia całkowitego pozbawia je zdolności do czynności prawnych. Są to osoby całkowicie uzależnione od przydzielonych przez sąd opiekunów, co uniemożliwia im samorealizację.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną są postrzegane w stereotypie społecznym tylko przez pryzmat niskiego poziomu ilorazu inteligencji i braku kompetencji społecznych, co rodzi chęć izolowania ich i uniemożliwia im realizację ról społecznych, np. rodzica czy pracownika na otwartym rynku pracy. W Polsce nie został opracowany model wspierania dorosłości osób z niepełnosprawnością intelektualną. System niezmiennie opiera się na przestarzałych formach instytucjonalnych: środowiskowych domach samopomocy i domach pomocy społecznej. Ta forma instytucjonalizacji narusza prawo osób z niepełnosprawnością intelektualną do życia w społeczności. Są one często segregowane wbrew ich woli, odmawia się im możliwości podejmowania decyzji dotyczących ich egzystencji lub uczestniczenia w życiu wspólnoty jak równi obywatele. Mieszkania treningowe i chronione, w których te osoby dojrzewają emocjonalnie i społecznie, należą do rzadkości i są najczęściej tworzone w dużych miastach. Te wspierające rodzaje mieszkalnictwa nie izolują jednostki od społeczności i są sensowną alternatywą dla placówek opieki długoterminowej. Polscy seniorzy z niepełnosprawnością intelektualną znają tylko dwie formy zamieszkania: wspólnie z rodziną albo dom pomocy społecznej, w którym przez lata pozbawieni są prawa wyboru miejsca zamieszkania, sposobu życia i osób, z którymi chcą mieszkać i się spotykać. Można mnożyć przykłady braku poszanowania praw obywatelskich osób z niepełnosprawnością intelektualną przez

¹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych została przyjęta przez Zgromadzenie Narodów Zjednoczonych w 2006 r.

społeczeństwo i państwo polskie. Przykładem interesującym mnie od strony teoretycznej i praktycznej jest udział tej grupy społecznej w badaniach naukowych, których nie jest ona współuczestnikiem. Jest tylko obiektem poznania, a eksploracja badawcza odbywa się najczęściej z pominięciem jej aktywnego udziału. Odmawia się tej grupie możliwości projektowania badań (przy profesjonalnym wsparciu) i wpływu na kształt narzędzi badawczych. Wymienia się liczne powody, traktując je jako swoiste alibi dla wykluczenia osób z niepełnosprawnością intelektualną z procesu badawczego. Argumenty usprawiedliwiające tę ekskluzję są następujące: niewystarczające umiejętności koncepcyjne skoncentrowane na mowie, myśleniu, czytaniu, pisaniu i liczeniu, pojęciach czasu, pieniędzy oraz liczby; niedostateczne umiejętności radzenia sobie z interakcjami i odpowiedzialnością społeczną, dbaniem o siebie i brakiem krytycyzmu (łatwowierność) oraz niezadowalające umiejętności praktyczne związane z samoobsługą, troską o własne zdrowie i kompetencjami zawodowymi (por. Schalock i in., 2021). W procesie badawczym wymienione ograniczenia, trudności i deficyty można skompensować przez: wspólne rozmowy i dyskusje kierowane na dany cel badawczy, czytanie pozycji testowych przez badaczy i badaczki, propozycje tekstów łatwych w czytaniu czy wprowadzenie podstawowych kolorów do odpowiedzi, np. w skali Likerta (por. art. 9 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, 2012; *Nie piszcie nic o nas bez nas...*, 2012). Opracowywanie narzędzi badawczych powinno odbywać się z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną, których prawo głosu musi być respektowane. Powinny one mieć możliwość wypowiadania się na temat celu, przedmiotu i kierunku badań, ponieważ są niezastępowalnym źródłem informacji na każdy temat z obszaru edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną. W toku takich rozmów wyłaniają się nowe i inspirujące pola oraz problemy badawcze, a także innowacyjne sposoby stosowania technik i narzędzi.

W przypadku osób z lekkim, umiarkowanym i znacznym stopniem niepełnosprawności intelektualnej zaproszenie ich do dyskusji na temat badań jest relatywnie łatwe do przeprowadzenia ze względu na występującą u tych osób komunikację werbalną lub niewerbalną (np. komunikacja wspomagająca lub alternatywna). Laws, Harper i Marcus przedstawili kilka aktywności nieekspertów w projekcie badawczym: swobodne wyrażanie opinii w wywiadach, np. indywidualnych; wspólne formułowanie problemu badawczego w wywiadach, np. fokusowych; interpretacja danych i prezentacja przez nieekspertów rezultatów badań (Laws i in., 2003). Ten rodzaj współpracy może się odbywać werbalnie i pozawerbalnie. Warunkiem jest wyjście badaczy i badaczek poza

schemat werbalnego komunikowania się. „Tymczasem my – kulturalne osoby dorosłe ograniczyliśmy, upośledziliśmy swój system komunikacji do niewielu poziomów – głównie mowy. W ten werbalny sposób również myślimy – jesteśmy przekonani, iż strumień słów płynący bezustannie w naszej głowie jest właściwy każdemu człowiekowi” (Kwiatkowska, 1997, s. 30).

Największe wyzwanie w procesie badawczym stanowią osoby z głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej, które są zależne od innych. Ta zależność jest totalna, zaburzenia rozwoju są całościowe i dlatego Fröhlich (1998) użył terminu „głęboka wieloraka niepełnosprawność” na określenie człowieka w tym stanie. Jest to grupa, która w każdym państwie została zmarginalizowana i wykluczona poza życie społeczne, pozostawiona pod opieką najbliższej rodziny lub instytucji opieki długoterminowej. Grupa, o której mowa, jest rzadko badana w naukach społecznych. Badania głównie przeprowadzają pedagodzy specjaliści i logopedzi (np. Baraniewicz, 2013, 2015; Jerzyk, 2019). Eksploracja tej grupy zajmuje się również psychiatria, zainteresowana jej rozwojem, przedstawianym niestety tylko z perspektywy medycznego modelu niepełnosprawności (por. Jankiewicz i in., 2014). Tak charakteryzowany rozwój jest długim opisem braków, ograniczeń i uszkodzeń połączonym z minimalistyczną diagnozą potencjału. Osoby z głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej nie będą uczestniczyć w ustalaniu celu badań w sposób, który przyjęło się za możliwy w naukach społecznych. To nie jest grupa wprost współuczestnicząca w badaniach. Niemniej jednak obserwacja i rozumienie nadawanych komunikatów przedintencjonalnych i intencjonalnych² (Baraniewicz, Baraniewicz, 2007) mogą dać badaczom i badaczkom wskazówki, co należy badać w pierwszej kolejności, co jest ważne dla tych ludzi zamkniętych w stanie głębokiej niepełnosprawności wielorakiej i całkowitej zależności.

Podejście do niepełnosprawności oparte na prawach człowieka

Niepełnosprawność charakteryzuje człowieka, jednocześnie jest stanem (nie chorobą) i zjawiskiem społecznym. Niepełnosprawność jest skomplikowanym konstruktem biologiczno-psychologiczno-społecznym, który doczekał się opisów w literaturze z wielu dziedzin i dyscyplin naukowych. Ma na tyle ciekawą i wieloaspektową strukturę, że staje się tematem rozważań nauk spo-

² Komunikacja przedintencjonalna (nieświadoma) musi być odbierana przez odbiorcę na podstawie wnikliwej obserwacji: reakcji fizjologicznych i afektywnych. Komunikacja intencjonalna (zamierzona) dokonuje się przez sygnały zapowiadające, fizyczne naprowadzenie, gesty, mimikę i mowę (Kaczorowska-Bray, 2012).

łecznych, nauk medycznych i o zdrowiu, nauk humanistycznych i prawnych. Niepełnosprawność wtłoczono w modele, aby łatwiej było ją opisywać i prościej ustosunkowywać się do wynikających z niej problemów – dla jednostki, społeczeństwa i państwa. Najstarszy jest model medyczny (biologiczny) traktujący niepełnosprawność tylko w kategorii braku zdrowia, z człowiekiem lo-kowanym w drugiej kolejności po jego deficycie, defekcie czy ułomności. Po latach medykalizacji niepełnosprawności zaczęto ją interpretować w modelu społecznym, w którym odpowiedzialność za funkcjonowanie jednostki niepełnosprawnej ponosiło społeczeństwo. Ten model wypracowały osoby z niepełnosprawnością, walczące w XX wieku w Wielkiej Brytanii i USA o prawo do głosu i samostanowienia (Oliver, 1981, 1983, 1990). Model społeczny (Finkelstein, 2007) uruchomił powstawanie nowych koncepcji niepełnosprawności, odwołujących się do partycypacji, emancypacji i praw człowieka (*human rights model of disability*) (Degener, 2017). Model partycypacyjny niepełnosprawności opiera się na definicji uczestnictwa rozumianego jako centralny aspekt ludzkiego funkcjonowania w każdym obszarze życia (por. Dean i in., 2016). „Partycypowanie w różnorodnych aktywnościach i doświadczeniach we wszystkich aspektach życia jest kluczowe dla wszystkich ludzi, włączając w to osoby z niepełnosprawnością intelektualną”³ (Dean i in., 2016, s. 427). Model emancypacyjny niepełnosprawności jest oparty na upodmiotowieniu, upelmocnieniu i autonomii osób z niepełnosprawnością (por. Czerepaniak-Walczak, 2006). „Emancypacja, rozumiana jako rodzaj personalnego wyzwolenia, może dotyczyć wszystkich, którzy cierpią z powodu opresji, nierówności, marginalizacji, wykluczenia, dyskryminacji” (Podgórska-Jachnik, 2018, s. 17).

Droga od modeli wykluczających do modeli włączających była długa i nie jest zakończona. Gardou twierdzi, że nie ma jednego wybranego modelu niepełnosprawności, że sensem funkcjonowania społeczeństwa jest jego różnorodność. Ta antropologiczna wizja całości nie zakłada procesów integracji, inkluzji i normalizacji społecznej, a dotyczy wprost stanu zastanego społeczeństwa, narodu, grupy etnicznej, które składają się z różnych ludzi, w tym osób z niepełnosprawnością (Gardou, 2015). Nadal jednak większość respektująca wąskie normy kulturowe, społeczne i prawne decyduje o miejscu jednostki z niepełnosprawnością w strukturze społecznej lub poza nią. Takiemu statusowi sprzeciwia się model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka. Łączy on podstawowe elementy społecznego modelu niepełnosprawności i prawo człowieka do indywidualnego rozwoju. Został stworzony dla osób z niepełnosprawnością

³ Tłumaczenie własne.

i innych grup chronionych (np. kobiet) oraz grup niechronionych, np. mniejszości seksualnych czy osób w biedzie ekonomicznej (Stein, 2007). W koncepcji włączającej tego modelu następuje zmiana w traktowaniu niepełnosprawności. Staje się ona uniwersalną ludzką zmienną, a nie jak dotąd aberracją.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną – badania partycypacyjne i emancypacyjne

Przyjmując za podstawę moich rozważań model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka, przedstawię metodę badawczą Photovoice, stosowaną w badaniach partycypacyjnych i emancypacyjnych z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną. „Partycypacyjne metody badawcze są ukierunkowane na planowanie i prowadzenie procesu badawczego z tymi osobami, których świat społeczny i znaczące poczynania są obiektem badań”⁴ (Bergold, Thomas, 2012, s. 192). Badania emancypacyjne mają na celu empowerment zmarginalizowanych grup społecznych, do których zalicza się osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Nie traktuję badań partycypacyjnych i emancypacyjnych jako metody badawczej. Jest to podejście eksploracyjne, pozwalające konstruować projekt badawczy z wykorzystaniem strategii ilościowych i jakościowych. Cornwall i Jewkes już w 1995 roku pisali, że „to, co wyróżnia badania partycypacyjne, to nie metody, ale metodologiczne konteksty ich stosowania”⁵ (Cornwall, Jewkes, 1995, s. 1667).

Wśród zalet badań partycypacyjnych można wyróżnić: możliwość nawiązania relacji z badanymi, nowe pola do eksploracji, widziane dotąd tylko przez stronę nieekspertów, „leczenie” osób badających ze stereotypów i uprzedzeń oraz pokonywanie przez nich barier mentalnych, wzmacnianie zaangażowania, podnoszącego jakość badań. Badania partycypacyjne mają również wady: są pracochłonne i czasochłonne, wymagają zbudowania zróżnicowanego zespołu, rodzą problemy organizacyjne i finansowe (wysokie koszty) oraz mogą być tylko pozornie partycypacyjne.

„Partycypacja jest połączona z dobrym stanem zdrowia i dobrym samopoczuciem (Law, 2002), a zwiększenie uczestnictwa w ciągu życia jest kluczowe w badaniach i praktyce niepełnosprawności intelektualnej”⁶ (Dean i in., 2016, s. 427). Zastosowanie metody badawczej Photovoice w projekcie badawczym

⁴ Tłumaczenie własne.

⁵ Tłumaczenie własne.

⁶ Tłumaczenie własne.

z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną pozwala na osiągnięcie rezultatu przez obie strony procesu badawczego. Uczestnicy i uczestniczki badań mają wpływ na ich cel i kierunek. Mogą zmieniać ustalenia obowiązujące w projekcie badawczym, ponieważ są w nim partnerem. Obie strony wnoszą nową jakość odnoszącą się do wiedzy, umiejętności i kompetencji (por. Pushor, 2008).

Mogę zatem postawić następujące pytania:

1. Czym charakteryzuje się metoda Photovoice?
2. Co można badać metodą Photovoice?
3. W jaki sposób osoby z niepełnosprawnością intelektualną mogą stosować tę metodę?
4. Jak stosowanie metody Photovoice realizuje cele podejścia partycypacyjnego i emancypacyjnego w badaniach z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną?
5. Jak stosowanie metody Photovoice w badaniach z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną pozwala badaczowi/badaczce na realizację założeń modelu niepełnosprawności opartego na prawach człowieka?

Photovoice – fotografia uczestnicząca w zmianie społecznej

Przedstawienie rzeczywistości społecznej w badaniach partycypacyjnych jest dla badacza i badaczki trudne, musi bowiem uwzględnić głosy strony współuczestniczącej. Dodatkowo w badaniach emancypacyjnych, w których uczestniczą osoby marginalizowane czy dyskryminowane, te głosy trzeba umieć pozyskać. Trudności są zatem po obu stronach uczestniczących w procesie badawczym: indywidualne ograniczenia u badających oraz brak śmiałości badawczej u nieekspertów, rekrutujących się z grup społecznie wykluczonych. Profesjonaliści muszą być przekonani o słuszności swojego postępowania badawczego, o posiadaniu kompetencji do prowadzenia badań naukowych oraz do istoty podejścia partycypacyjnego i emancypacyjnego. Muszą zrezygnować ze swojej dominującej roli w badaniach i pogodzić się z symetryczną relacją, jaka zachodzi między dwiema stronami procesu badawczego. Druga strona musi uwierzyć, że jej głos w projekcie badawczym zostanie uwzględniony i że warto wyrazić swoje zdanie o fazie koncepcyjnej badań, a także o stosowanych metodach, technikach i narzędziach. Zaproszenie osób z niepełnosprawnością intelektualną do wspólnych badań jest o tyle łatwiejsze, że ta grupa charakteryzuje się łatwowiernością i wierzy osobom, które z nią współpracują. Oczywiście nakłada to na osoby badające ogromną odpowiedzialność

i wymusza przestrzeganie szczególnych zasad etyki. Ważne, aby takie badania miały każdorazowo zgodę stosownych komisji ds. etyki badań, co w Polsce nie jest prawnie uregulowane. Stwarza to ryzyko przeprowadzania badań w sposób nieuczciwy i nieetycznego traktowania osób współuczestniczących. Udział osoby z niepełnosprawnością intelektualną w badaniach musi być dobrowolny, a decyzja powinna być podjęta po przedstawieniu celu i przedmiotu badań w sposób, który ta osoba jest w stanie zrozumieć. Takie podejście pozwala mieć pewność, że udział osób z niepełnosprawnością intelektualną jest nieprzymuszony i świadomy.

Metoda Photovoice polega na przedstawianiu rzeczywistości społecznej za pomocą fotografii oraz ich interpretacji przez autorki i autorów wykonanych zdjęć (Wang i in., 2000; Streng i in., 2004; Wang, Pies, 2004; Sutton-Brown, 2014). Ta metoda praktycznie nie zna barier geograficznych, kulturowych i społecznych, ponieważ fotografia z łatwością przekracza wszystkie granice. Jest to metoda dla tych, którzy chcą opowiedzieć za pomocą fotografii swoją historię lub jej fragment i uważają, że istotny jest ich głos w tej sprawie. Metoda pozwala na wyrażanie opinii, emocji i prezentację codziennych problemów (Wang, Burris, 1997; Booth, Booth, 2003). Swoją popularność zawdzięcza publikacji Wang i Buris, które na początku lat 90. XX wieku przedstawiły jej założenia jako partycypacyjnej strategii badań w działaniu. „Photovoice jest procesem, który pozwala ludziom identyfikować, reprezentować i wzmacniać swoją społeczność za pomocą techniki fotograficznej. Jako praktyka oparta na tworzeniu wiedzy Photovoice ma trzy główne cele: (1) umożliwienie ludziom rejestrowania i odzwierciedlania problemów oraz mocnych stron ich wspólnoty, (2) promowanie krytycznego dialogu i wiedzy o ważnych sprawach poprzez dyskusję nad fotografią w małych i dużych grupach oraz (3) dotarcie do decydentów”⁷ (Wang, Burris, 1997, s. 369). Photovoice korzysta z etnograficznych metod badawczych i łączy fotografię, polemiczny dialog i wiedzę o wybranych zjawiskach społecznych. Uczestnicy badań przedstawiają określone problemy społeczne i mają swój głos w dyskusji nad ich rozwiązywaniem. Nie tylko partycypują w badaniach, ale i aktywnie uczestniczą w zmianach społecznych, politycznych czy kulturowych (por. Sutton-Brown, 2014).

Photovoice jest metodą badawczą dla grup marginalizowanych i dyskryminowanych ze względów społecznych, ekonomicznych, politycznych oraz z powodu posiadanej niepełnosprawności czy odmienności. Jest metodą dla

⁷ Tłumaczenie własne.

grup wykluczonych z dyskusji społecznej (Sutton-Brown, 2014). Ze względu na możliwość jej szerokiego zastosowania w odniesieniu do wielu populacji badawczych metodę Photovoice wykorzystano do badań w edukacji (Zenkov, Harmon, 2009), studiach nad niepełnosprawnością (*disability studies*) (Akkerman i in., 2014; Cluley, 2017) czy dziedzinie zdrowia publicznego (Hussey, 2006; Baker, Wang, 2006; Catalani, Minkler, 2010).

Ten sposób badania nie wyklucza czynnego uczestnictwa osób z niepełnosprawnością intelektualną, które mogą przedstawiać fragment swojej biografii lub element otaczającej je rzeczywistości (Booth, Booth, 2003; Jurkowski, Paul-Ward, 2007; Aldridge, 2007; Schleien i in., 2013; Povee i in., 2014). Photovoice wymaga od naukowców dzielenia się kontrolą w procesie badawczym, co wzmacnia pozycję grupy współuczestniczącej w badaniach i poprawia jej poczucie pewności siebie (Budig i in., 2018). Osoby, które biorą udział w projekcie, decydują, jakie zdjęcia wykonują. To bezpośrednio wpływa na ich głos w badaniach i rodzaj zbieranych danych (Strack i in., 2004). Jest to szczególnie ważne dla grupy osób z niepełnosprawnością intelektualną, której często przypisuje się bierną lub infantylną rolę w badaniach (McVilly, Dalton, 2006; Boxall, Ralph, 2009). Ta grupa społeczna może badać każdy aspekt swojego życia i subiektywnie wybrane zagadnienia zgodnie z ustalonym wspólnie z badaczkami i badaczami celem i przedmiotem badań. Mogą to być aktualne problemy dotyczące egzystencji osób z niepełnosprawnością intelektualną: wyrażanie własnej seksualności od adolescencji do starości (por. Parchomiuk, 2019), tworzenie związków heteroseksualnych i homoseksualnych (por. Burns, Davies, 2011), rodzicielstwo (por. Drzazga, 2016), samodzielność w życiu dorosłym z zamieszkaniem poza domem rodzinnym, udział w realizacji podstawowych praw obywatelskich (por. Baczała, Kamecka-Antczak, 2020) czy radzenie sobie w sytuacjach trudnych w środowisku pracy, szczególnie na otwartym rynku.

Dyskusja – fotografia mówi

Model niepełnosprawności oparty na prawach człowieka zakłada równe traktowanie wszystkich osób niezależnie od stanu ich sprawności. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną nie korzystają z równości, o której mowa powyżej, w wielu obszarach: prawa, kultury i życia społecznego. W sferze badań naukowych nie są stroną, która ma prawo współtworzyć proces badawczy i w nim aktywnie uczestniczyć. Nowa definicja niepełnosprawności intelektualnej opublikowana przez Amerykańskie Towarzystwo ds. Niepełnosprawności

Intelektualnej i Rozwojowej⁸ w 2021 roku zakłada konieczność udzielania osobie z niepełnosprawnością intelektualną długotrwałego, spersonalizowanego wsparcia, które wpłynie na poprawę jej funkcjonowania. Kolejny raz zwrócono uwagę na rolę umiejętności adaptacyjnych, które przy indywidualnie dobranym rodzaju wsparcia mogą podnieść jakość życia człowieka (Schalock i in., 2021). Udział osób z niepełnosprawnością intelektualną w procesie badawczym prowadzonym metodą Photovoice daje możliwość kształtowania istniejących umiejętności adaptacyjnych i generowania nowych. Ta metoda wymaga od osoby z niepełnosprawnością intelektualną samodzielnego fotografowania wybranego fragmentu biografii lub rzeczywistości. Po wykonaniu serii zdjęć na dany temat w kręgu osób badających rozpoczyna się rozmowa, z udziałem autorek i autorów fotografii, dotycząca ich treści. Niepełnosprawność intelektualna nie wyklucza możliwości stosowania tej metody. Posługiwanie się smartfonem nie stanowi trudności dla osób z tym rodzajem niepełnosprawności. Udział w dyskusji dla osób, które się znają i wspólnie prowadzą badania, w każdym przypadku jest atrakcyjnym i wartościowym doświadczeniem. Przeprowadzenie rozmowy czy wywiadów nie jest trudne, nawet przy zastosowaniu alternatywnych i wspomagających metod komunikacji. Wyjątkowy walor metody Photovoice wykorzystanej do badań z udziałem osób z niepełnosprawnością intelektualną polega na tym, że fotografia jest szczególnym przypadkiem, kiedy ich wypowiedź jest bezbłędna i piękna. Ponadto uwalnia emocje i wzrusza.

W 2003 roku metoda Photovoice została zastosowana do badań matek z niepełnosprawnością intelektualną (trudności w uczeniu się) przez Booth i Booth, aby zakwestionować dyskryminujące poglądy dotyczące tej tzw. grupy wrażliwej (Booth, Booth, 2003, s. 440). Naukowcy uznali, że Photovoice jest skuteczną metodą do badania grup wrażliwych i zmarginalizowanych, która umożliwia poznanie ich rzeczywistości w momencie, gdy „indywidualna biografia krzyżuje się ze społeczeństwem” (Booth, Booth, 2003, s. 440). W latach 2007–2009 metoda ta została wykorzystana przez Jurkowskiego, Paula-Warda, Riverę i Hammela w pracy badawczej z grupą Latynosów nad ich opiniami o zdrowym stylu życia (Jurkowski, Paul-Ward, 2007; Jurkowski, 2008; Jurkowski i in., 2009). Wówczas odkryto, że metoda umożliwia osobom z niepełnosprawnością intelektualną wyrażanie swoich doświadczeń życiowych i pozwala na dogłębną ich interpretację. Obrazy fotograficzne i werbalne komentarze do nich pozwoliły uznać Photovoice za narzędzie, które ujawniło poglądy badanej grupy na związki zdrowia z relacjami społecznymi, stanami emocjonalnymi,

⁸ American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD).

wykonywaną pracą i przekonaniem kulturowymi. Te badania były innowacyjne i zostały zaprezentowane na spotkaniu z decydentami, opiekunami osób z niepełnosprawnością, usługodawcami i osobami badanymi, co pozwoliło opracować nowe założenia programów pracy z przedmiotową grupą. Tak zamknął się cykl metody Photovoice (Jurkowski, Paul-Ward, 2007). Schleien, Brake, Miller i Walton przedstawili w 2013 roku wyniki zastosowania Photovoice w badaniach opinii dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną na temat ich życia we wspólnocie, bycia jej częścią. Wnioski z tych badań są bardzo interesujące, a fotografia po raz kolejny przemówiła i zaakcentowała następujące fakty. Po pierwsze, badane osoby z niepełnosprawnością intelektualną stanowiły niewielką liczebnie grupę w porównaniu z resztą społeczności. Po drugie, w badaniach wystąpił problem ze zbyt aktywnym udziałem asystentów i opiekunów osób badanych, którzy starali się zdominować dyskusję nad zdjęciami. Po trzecie, badani nie mieli możliwości dokonywania zmian we wspólnocie (ani doświadczenia w tym zakresie), które przełożyłyby się na podniesienie jakości ich życia (Schleien i in., 2013). W 2014 roku Povee, Bishop i Roberts opublikowali artykuł prezentujący wykorzystanie tej metody w projekcie badawczym „This Is Me”. Wnioski płynące z zastosowania Photovoice (refleksje, możliwości, wyzwania) są następujące: metoda pozwala na przejęcie kontroli badawczej przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną i daje im przestrzeń do inspirującego wyrażania siebie, a naukowców uczy tolerowania niepewności w procesie badawczym. W tym artykule bardzo wyraźnie wybrzmiewa idea empowermentu osób z tym rodzajem niepełnosprawności (Povee i in., 2014). W 2018 roku John, Hladik, Romaniak i Ausderau zaprezentowali za pomocą metody Photovoice rozumienie pojęcia zdrowia przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Abstrakcyjne pojęcie, jakim jest zdrowie, nabrało głębszych, niekonwencjonalnych znaczeń w obrazach i narracjach osób badanych, czego – jak zauważył zespół badawczy – nie udało się uzyskać wcześniej za pomocą innych metod (John i in., 2018). W 2021 roku ukazał się artykuł Krisson, Qureshi i Head przedstawiający zastosowanie fotografii, która mówi, w badaniach nad wyrażaniem tożsamości przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, które mają trudności z komunikacją werbalną lub nie posługują się nią. Jedno z pytań badawczych dotyczyło wprost kwestii, czy można wykorzystać tę metodę, aby zaangażować w proces badawczy osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Te badania dostarczyły dowodów na to, że również osoby ze znaczną niepełnosprawnością intelektualną powinny uczestniczyć w badaniach, wpływa to bowiem na ich relacje społeczne i jakość ich życia. Ich mówiące

fotografie podważyły stereotypy i uprzedzenia dotyczące tej grupy społecznej oraz zakwestionowały jej marginalizację (Krisson i in., 2021).

W Polsce metoda Photovoice została wykorzystana w badaniach społecznych zaledwie przez kilku socjologów eksplorujących przestrzeń społeczną w strategii jakościowej. Niziołek zaprezentowała wykorzystanie tej metody do badania światów społecznych i ukazała Photovoice jako środek w interwencji socjologicznej (Niziołek, 2011). Anchimowicz oraz współpracowniczki i współpracownicy zastosowali metodę Photovoice w badaniach nad różnicami i podobieństwami kulturowymi wśród mieszkańców Białegostoku analizowanymi przez obcokrajowców (Anchimowicz i in., 2008). Sztop-Rutkowska (2009) korzystała z tej metody w badaniach nad tożsamością narodu.

W 2021 roku ukazał się artykuł *Wos i Baczały poświęcony badaniom rodzicielstwa matek z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce z zastosowaniem metody Photovoice*. Na podstawie wyników można stwierdzić, że poziom wiedzy kobiet na temat zapłodnienia i ciąży jest niewystarczający. Brak odpowiedniej edukacji seksualnej wiąże się również z problemem dostępu do profesjonalnej opieki ginekologicznej. Wyniki wskazują, że kobiety nie otrzymały odpowiedniego wsparcia od pracowników służby zdrowia (ginekologów, położnych). Matki zostały jedynie poinformowane o ciąży, ale nie uzyskały żadnych innych informacji ani porad. Uczestniczki projektu musiały poradzić sobie z negatywnymi reakcjami swoich bliskich na ciążę, a jednocześnie tylko oni byli głównym źródłem wsparcia dla tych kobiet. Ze strony profesjonalistów czy instytucji publicznych otrzymały jedynie pomoc finansową. Jest to poważny problem i wyzwanie dla decydentów, specjalistów i badaczy. Kobiety przedstawione w tym projekcie badawczym są w pełni zaangażowane w rodzicielstwo i dokładają starań, aby zaspokoić wszystkie podstawowe potrzeby swoich dzieci. Pełnienie przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną społecznej roli rodzica, która często nie jest im przypisana, było najważniejsze dla badanych kobiet (Wos, Baczała, 2021).

„Photovoice jest słabo znana w Polsce, a pedagogom polskim niemal zupełnie obca” (Jarosz, Gierczyk, 2016, s. 168). W polskiej pedagogice osób z niepełnosprawnością intelektualną prawie nie jest stosowana. Pierwsze próby jej wykorzystania powinny uwzględniać głęboko podmiotowy charakter osób uczestniczących w badaniach. Drugi krok pozwoli na wybór kierunku badań przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Nowymi obszarami badawczymi, którymi interesuje się ta grupa społeczna, są: korzystanie z praw obywatelskich (aktywność obywatelska), edukacja seksualna, obraz partnera i partnerki w związkach, duchowość i aktywność rekreacyjna seniorów. Kolejne zagadnie-

nia pojawią się w rozmowach z osobami z niepełnosprawnością intelektualną w różnym wieku i na każdym etapie życia. Schleien, Brake, Miller i Walton (2013) twierdzą, że angażowanie tych osób w badania pozwala kwestionować tezę, że są oni „mniej niż ludźmi”, oraz wymusza stosowanie kreatywnych metod. Photovoice może łączyć się z innymi metodami. W 2011 roku Paiewonsky zaprezentowała badania prowadzone przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, które dokumentowały swoje doświadczenia związane z dostępem do szkoły za pomocą narzędzi multimedialnych i Photovoice. Dane zostały udostępnione za pośrednictwem cyfrowej witryny VoiceTread. Autorka wykorzystała kombinację metod, co pozwoliło na zebranie szerokiego materiału badawczego (Paiewonsky, 2011).

Ile czasu upłynie do momentu, w którym wybrany do badań przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną fragment ich rzeczywistości spotka się z oczekiwaną przez nie reakcją decydentów?

Bibliografia

- Akkerman, A., Janssen, C. G. C., Kef, S., Meininger, H. P. (2014). Perspectives of Employees with Intellectual Disabilities on Themes Relevant to Their Job Satisfaction. An Exploratory Study Using Photovoice. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27(6), 542–554, <https://doi.org/10.1111/jar.12092>.
- Aldridge, J. (2007). Picture This: The Use of Participatory Photographic Research Methods with People with Learning Disabilities. *Disability and Society*, 22, 1–17, <https://doi.org/10.1080/09687590601056006>.
- Anchimowicz, M., Muras, K., Niziołek, K., Olesiewicz, R., Sokołowski, M. (red.) (2008). *Co nas łączy, co nas różni? Białystok i jego mieszkańcy w oczach obcokrajowców*. Białystok: Fundacja Uniwersytetu w Białymstoku.
- Baczała, D., Kamecka-Antczak, C. (2020). Aktywność obywatelska młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną. Społeczno-kulturowe bariery inkluzji. *Teksty Drugie*, 2, 124–139.
- Baker, T. A., Wang, C. C. (2006). Photovoice: Use of a Participatory Action Research Method to Explore the Chronic Pain Experience in Older Adults. *Qualitative Health Research*, 16(10), 1405–1413, <https://doi.org/10.1177/1049732306294118>.
- Baraniewicz, D., Baraniewicz, M. (2007). Możliwości komunikacyjne uczniów z głębokim upośledzeniem umysłowym. W: J. Baran, A. Mikrut (red.), *Umiejętności komunikacyjne osób z niepełnosprawnością. Teoria, diagnoza, wspomaganie* (s. 195–205). Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP.

- Baraniewicz, M. (2013). Rozwijanie zainteresowań uczniów z głęboką wieloraką niepełnosprawnością. *Biuletyn Sieci MPD. Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym „Krok za Krokiem” w Zamościu*, 11, 11–13.
- Baraniewicz, M. (2015). Edukacyjne wymiary jakości życia uczniów z głęboką wieloraką niepełnosprawnością. W: A. Smyczek, P. Szczawiński, J. Szwiec-Kolanko (red.), *Podnoszenie jakości edukacji osób z wieloraką niepełnosprawnością. Rozwiązania systemowe w placówce, w środowisku, w kraju* (s. 60–98). Kraków: Fundacja „Szkoła bez Barier”.
- Bergold, J., Thomas, S. (2012). Participatory Research Methods: A Methodological Approach in Motion. *Historical Social Research*, 37(4), 191–222, <https://doi.org/10.12759/hsr.37.2012.4.191-222>.
- Booth, T., Booth, W. (2003). In the Frame: Photovoice and Mothers with Learning Disabilities. *Disability and Society*, 18, 431–442, <https://doi.org/10.1080/0968759032000080986>.
- Boxall, K., Ralph, S. (2009). Research Ethics and the Use of Visual Images in Research with People with Intellectual Disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 34(1), 45–54, <https://doi.org/10.1080/13668250802688306>.
- Budig, K., Diez, J., Conde, P., Sastre, M., Hernán, M., Franco, M. (2018). Photovoice and Empowerment: Evaluating the Transformative Potential of a Participatory Action Research Project. *BMC Public Health*, 18(432), 1–9, <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5335-7>.
- Burns, J., Davies, D. (2011). Same-Sex Relationships and Women with Intellectual Disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 24(4), 351–360, <https://doi.org/10.1111/j.1468-3148.2010.00609.x>.
- Catalani, C., Minkler, M. (2010). Photovoice: A Review of the Literature in Health and Public Health. *Health Education & Behavior*, 37, 424–451, <https://doi.org/10.1177/1090198109342084>.
- Cluley, V. (2017). Using Photovoice to Include People with Profound and Multiple Learning Disabilities in Inclusive Research. *British Journal of Learning Disabilities*, 45, 39–46, <https://doi.org/10.1111/bld.12174>.
- Cornwall, A., Jewkes, R. (1995). What is Participatory Research? *Social Science & Medicine*, 41(12), 1667–1676, [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(95\)00127-S](https://doi.org/10.1016/0277-9536(95)00127-S).
- Czerepaniak-Walczak, M. (2006). *Pedagogika emancypacyjna. Od tradycji do współczesności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Dean, E. E., Fisher, K. W., Shogren, K. A., Wehmeyer, M. L. (2016). Participation and Intellectual Disability: A Review of the Literature. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 54(6), 427–439, <https://doi.org/10.1352/1934-9556-54.6.427>.

- Degener, T. (2017). A New Human Rights Model of Disability. W: V. Della Fina, R. Cera, G. Palmisano (red.), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities* (s. 41–59). Springer International Publishing, https://doi.org/10.1007/978-3-319-43790-3_2.
- Drzazga, A. (2016). Rodzicielstwo osób z niepełnosprawnością intelektualną – od akceptacji do wsparcia. *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, 12, 85–98, <https://doi.org/10.14746/ikps.2016.12.04>.
- Duś, M. (2016). Stosowanie instytucji ubezwłasnowolnienia w polskim systemie prawnym. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 6, 100–113.
- Finkelstein, V. (2007). The ‘Social Model of Disability’ and the Disability Movement. Pobrano 15 marca 2019 z: <http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk/finkelstein/The%20Social%20Model%20of%20Disability%20and%20the%20Disability%20Movement.pdf>.
- Fröhlich, A. (1998). *Stymulacja od podstaw*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Gardou, Ch. (2015). *Le handicap dans notre imaginaire culturel. Variations anthropologiques* 2. Tuluza: Érès.
- Hussey, W. (2006). Slivers of the Journey: The Use of Photovoice and Storytelling to Examine Female to Male Transsexuals’ Experience of Health Care Access. *Journal of Homosexuality*, 51(1), 129–158, https://doi.org/10.1300/J082v51n01_07.
- Jankiewicz, A., Skrypnik, D., Skrypnik, K. (2014). Głęboka niepełnosprawność intelektualna a rozwój emocjonalno-społeczny i motoryczny. *Psychiatria*, 11(4), 222–227.
- Jarosz, E., Gierczyk, M., (2016). Photovoice w badaniach i działaniach społecznych. *Pedagogika Społeczna*, 2(60), 167–181.
- Jerzyk, M. (2019). Oddziaływania wspierające komunikację osób z głęboką, wieloraką niepełnosprawnością. *Terapia Specjalna Dzieci i Dorosłych*, 12/18–01/19, 20–23.
- John, B. M. St., Hladik, E., Romaniak, H. C., Ausderau, C. K. (2018). Understanding Health Disparities for Individuals with Intellectual Disability Using Photovoice. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 25, 371–381, <https://doi.org/10.1080/11038128.2018.1502349>.
- Jurkowski, J. M. (2008). Photovoice as Participatory Action Research Tool for Engaging People with Intellectual Disabilities in Research and Program Development. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 46(1), 1–11, <https://doi.org/10.1352/0047-6765>.
- Jurkowski, J. M., Paul-Ward, A. (2007). Photovoice with Vulnerable Populations: Addressing Disparities in Health Promotion Among People with Intellectual Disabilities. *Health Promotion Practice*, 8(4), 358–365, <https://doi.org/10.1177/1524839906292181>.

- Jurkowski, J., Rivera Y., Hammel J. (2009). Health Perceptions of Latinos with Intellectual Disabilities: The Results of a Qualitative Pilot Study. *Health Promotion Practice*, 10 (1), 144–155, <https://doi.org/10.1177/1524839907309045>.
- Kaczorowska-Bray, K. (2012). Zaburzenia komunikacji językowej w grupie osób z niepełnosprawnością intelektualną. W: J. J. Bleszyński, K. Kaczorowska-Bray (red.), *Diagnoza i terapia logopedyczna osób z niepełnosprawnością intelektualną*. (s. 36-64). Gdańsk: Harmonia Universalis.
- Kędziora, K. (red.) (2012). *Jeśli nie ubezwłasnowolnienie, to co? Prawne formy wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Prawa Antydyskryminacyjnego.
- Kodeks cywilny – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 z późn. zm.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy – Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, Dz.U. 2012 poz. 1169.
- Krisson, E., Qureshi, M., Head, A. (2021). Adapting Photovoice to Explore Identity Expression Amongst People with Intellectual Disabilities who Have Limited or No Verbal Communication. *British Journal of Learning Disabilities*, 1–11, <https://doi.org/10.1111/bld.12373>.
- Kwiatkowska, M. (1997). *Dzieci głęboko niezrozumiałe*. Warszawa: Oficyna Dziennikarzy i Literatów „Pod Wiatr”.
- Law, M., Cooper, B., Strong, S., Stewart, D., Rigby, P., Letts, L. (1996). The Person-Environment-Occupation Model: A Transactive Approach to Occupational Performance. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 63(1), 9–23, <https://doi.org/10.1177/000841749606300103>.
- Laws, S., Harper, C., Marcus, R. (2003). *Research for Development*. London: Sage.
- McVilly, K. R., Dalton, A. J. (2006). Commentary on Iacono (2006): Ethical Challenges and Complexities of Including People with Intellectual Disability as Participants in Research. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 31(3), 186–188, <https://doi.org/10.1080/13668250600876392>.
- Nie piszcie nic o nas bez nas. Angażowanie osób z niepełnosprawnością intelektualną w opracowywanie tekstów łatwych do czytania* (2012). Warszawa: PSOUU.
- Niziołek, K. (2011). Fotografia uczestnicząca: od jakościowych badań światów społecznych do interwencji socjologicznej. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 7(1), 22–41.
- Oliver, M. (1981). A New Model of the Social Work Role in Relation to Disability. W: J. Campling (red.), *The Handicapped Person: a New Perspective for Social Workers?*. London: RADAR.
- Oliver, M. (1983). *Social Work With Disabled People*. London: Macmillan.

- Oliver, M. (1990). *Understanding Disability: From Theory to Practice*. Basingstoke: Macmillan Press.
- Parchomiuk, M. (2019). *Starzenie się, starość i umieranie osób z niepełnosprawnością intelektualną*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Podgórska-Jachnik, D. (2018). Osoba i podmiot w emancypacyjnej pedagogice specjalnej. *Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo*, 4(42), 15–30, <https://doi.org/10.604/01.3001.0013.0281>.
- Paiewosky, M. (2011). Hitting the Reset Button on Education: Student Reports on Going to College. *Career Development and Transition for Exceptional Individuals*, 31(1), 31–44, <https://doi.org/10.1177/0885728811399277>.
- Povee, K., Bishop, B. J., Roberts, L. D. (2014). The Use of Photovoice with People with Intellectual Disabilities: Reflections, Challenges and Opportunities. *Disability and Society*, 29(6), 893–907, <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.874331>.
- Pushor, D. (2008). Collaborative Research. W: L. M. Given (red.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. London: Sage.
- Schalock, R. L., Luckasson R., Tassé, M. J. (2021). *Intellectual Disability: Definition, Diagnosis, Classification, and Systems of Supports, 12th Edition*. AAIDD.
- Schleien, S. J., Brake, L., Miller, K. D., Walton, G. (2013). Using Photovoice to Listen to Adults with Intellectual Disabilities on Being Part of the Community. *Annals of Leisure Research*, 16(3), 212–229, <https://doi.org/10.1080/11745398.2013.828364>.
- Stein, M. A. (2007). Disability Human Rights. *Faculty Publications*, 264, 75–121. Pobrano 15 marca 2019 z: <https://hdl.handle.net/1813/76704>.
- Strack, R. W., Magill, C., McDonagh, K. (2004). Engaging Youth Through Photovoice. *Health Promotion Practice*, 5(1), 49–58, <https://doi.org/10.1177/1524839903258015>.
- Streng, J. M., Rhodes, S., Ayala, G., Eng, E., Arceo, R., Phipps, S. (2004). Realidad Latina: Latino Adolescents, Their School, and a University Use Photovoice to Examine and Address the Influence of Immigration. *Journal of Interprofessional Care*, 18, 403–415, <https://doi.org/10.1080/13561820400011701>.
- Sutton-Brown, C. A. (2014). Photovoice: A Methodological Guide. *Photography and Culture*, 7(2), 169–185, <https://doi.org/10.2752/175145214X13999922103165>.
- Sztop-Rutkowska, K. (2009). Co oznacza dla mnie bycie Polakiem? Zastosowanie fotografii uczestniczącej w badaniach nad tożsamością narodową. W: U. Abłażewicz-Górnicka (red.), *Kapitały społeczne i kulturowe miast środkowoeuropejskich i wschodnioeuropejskich pograniczy* (s. 217–224). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Wang, C. C., Burris, M. (1997). Photovoice: Concept, Methodology, and Use for Participatory Needs Assessment. *Health Education Behavior*, 24, 369–387, <http://dx.doi.org/10.1177/109019819702400309>.

- Wang, C. C., Cash, J. L., Powers, L. S. (2000). Who Knows the Streets as Well as the Homeless? Promoting Personal and Community Action Through Photovoice. *Health Promotion Practice*, 1, 81–89, <https://doi.org/10.1177/152483990000100113>.
- Wang C. C., Pies, C. A. (2004). Family, Maternal and Child Health Through Photovoice. *Maternal and Child Health Journal*, 8, 95–102, <http://dx.doi.org/10.23?b:maci.0000025732.322934f>.
- Wos, K., Baczała, D. (2021). Parenting by Mothers with Intellectual Disabilities in Poland: A Photovoice Study. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 1–11, <https://doi.org/10.1111/jar.12887>.
- Zenkov, K., Harmon, J. (2009). Picturing a Writing Process: Photovoice and Teaching Writing to Urban Youth. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 52, 575–584, <https://doi.org/10.1598/JAAL.52.7.3>.

Ditta Baczała – pedagożka specjalna, doktor habilitowana, profesorka UMK, wicedyrektorka Instytutu Nauk Pedagogicznych WFiNS UMK. Jej zainteresowania badawcze to rozwój społeczny osób z niepełnosprawnością intelektualną na każdym etapie życia, ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji społecznych. Autorka i redaktorka wielu publikacji naukowych z tego zakresu.